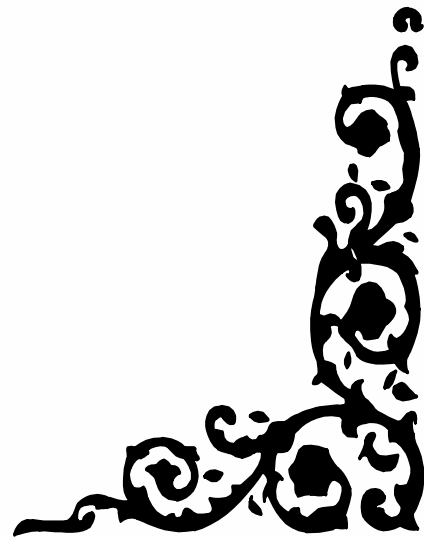
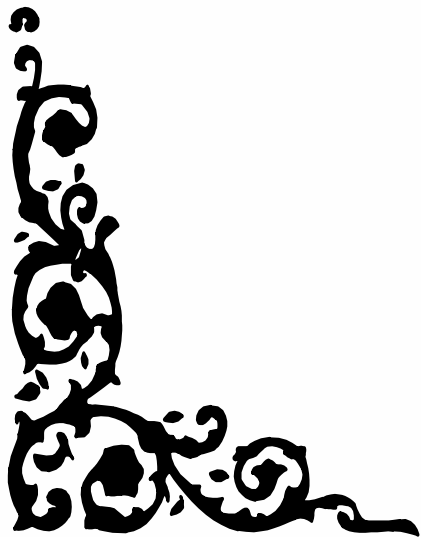

דברי משה

פרשת מקץ
בין ביטחון להשתדלות

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים
02 - 5715091

פרשת מקץ בין בטחון להשתדלות

"אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים".

(תהלים פרק מ פסוק ה)

"אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל

רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני

ניתוסף לו שתי שנים..." (מדרש רבה פרשה פט אות ג)

מדברי המדרש עולה, שהיתה תביעה על כך שיוסף ביקש משר

המשקים לפעול עבורו, היה עליו לתלות את בטחונו אך ורק בקדוש

ברוך הוא, לא להסתמך על שום גורם חיצוני מלבד ה' יתברך, ועל

כך נענש יוסף לשבת עוד שנתיים בבית הסוהר.

כן מובא במדרש תנחומא פרשת וישב (אות ט): "ולא היה צריך

לעשות שם אלא עשר שנים, ולמה הוסיפו לו שם ב' שנים, אמר

הקב"ה, אתה השלכת בטחוני ובטחת בשר המשקים, ואמרת לו שתי

זכירות, כי אם זכרתני והזכרתני, תשתכח ב' שנים בבית הסוהר, לכך

כתיב ויהי מקץ שנתיים ימים ב' שנים ליציאת שר המשקים מבית

הסוהר, וכו' עיי"ש.

ויש לעיין בסוגיה זו, למה נתבע על כך יוסף, אומנם יש חיוב

לבטוח בקדוש ברוך הוא, ויוסף היה מושל במידה זו, כפי שדרשו

עליו חז"ל: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף", אבל יחד עם

זאת מוטלת על כל אדם ובכלל זה גם יוסף, חובת ההשתדלות, אין

לסמוך על הנס, אלא צריך להשתדל עד היכן שידו מגעת,

ההשתדלות אינה סתירה למידת הביטחון, העיסוק בה אינו מעיד על

חוסר ביטחון?

זה לשון הרמח"ל זצ"ל בספר מסילת ישרים (פרק כא): "אשר

על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר

המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להימלט ממנו. על כן אמרו: "יכול אפילו יושב ובטל? תלמוד לומר בכל משלח ידך אשר תעשה". אך לא שההשתדלות הוא המועיל, אלא שההשתדלות מוכרח, וכיון שהשתדל הרי יצא ידי חובתו, וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו, ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות מוכרח" עכ"ל.

עוד כותב רבנו בחיי זצ"ל בספר חובת הלבבות [שער הביטחון פרק ד]: "כי אדם, אע"פ שקצו ומדת ימיו קורים בגזרת הבורא יתברך, יש על האדם להתגלגל לסיבות החיים במאכל ובמשתה ומלבוש ובמעון כפי צרכו, ולא יניח את זה על האלהים, שיאמר אם קדם בגזרת הבורא שאחיה, ישאיר נפשי בגופי מבלי מזון כל ימי חיי, ולא אטרח בבקשת הטרף ועמלו. וכן אין ראוי לאדם להכניס בסכנות בביטחונו על גזירת הבורא, וישתה סמי המוות או שיסכן בעצמו להילחם עם הארי והחיות הרעות ללא דוחק, או שישליך עצמו בים או באש והדומה לזה, ממה שאין האדם בטוח בן ויסכן בנפשו וכו' עכ"ל.

כיון שכן צריך ביאור, מדוע נענש יוסף על כך שאמר לשר המשקים זכר והזכרתני אל פרעה, מי כיוסף ידע, שלצד הביטחון הגדול שהיה לו בקדוש ברוך הוא, חלה עליו גם חובת ההשתדלות, הוא ראה בירידה של שר המשקים לבית הסוהר שבו הוא נמצא, וחלום עלייתו משם, פתח משמים לאפשר את יציאתו משם¹, מדין

¹ זה לשון הבית הלוי בפרשתן: "שיוסף הבין דכל מה שהובא השר המשקים לבית הסוהר, וכן כל חלומו הוא רק כדי שמזה תצמח.

בזה פירש הרב זצ"ל את שאמר יוסף לשר המשקים: "בעוד שלשת ימים יישא פרעה את ראשך, והשיבך על כנך ... כי אם זכרתני אתך ... ועשית נא עמדי חסד, והזכרתני אל פרעה, והוצאתני מן הבית הזה". שלכאורה יש בפסוק כפל ואריכות דברים ללא צורך?

השתדלות הוא עשה את הפעולה הכי פשוטה, לפנות אל שר המשקים שיוצא עכשיו מבית האסורים, ולבקש ממנו לא להפוך עולמות עבורו, אלא רק להזכיר אותו אל פרעה, הוא לא ראה במעשה זה שום סתירה לביטחוננו הגדול בקדוש ברוך הוא, אדרבא הוא הרגיש והאמין שהוא עושה את הדבר הנכון, להשתדל עד היכן שידו מגעת?²

השתדלות יתר – חוסר ביטחון

מסופר שפעם פנה מרן הגר"ח הלוי זצ"ל אל תלמידיו ושאל, במדרש מובא שהתווספו ליוסף עוד שנתיים בבית הסוהר, על שביקש משר המשקים: "זכרתני והזכרתני", על כל מילה שאמר יוסף התווספה לו שנה בבית הסוהר, לו היה יוסף מבקש משר המשקים רק הזכרתני אל פרעה שאל הגר"ח, כמה שנים היה מקבל עונש על כך?

עשו התלמידים חשבון פשוט! על שתי מילים קיבל יוסף שנתיים, הרי שעל אמירת מילה אחת מן הסתם היה מקבל עונש להישאר במאסר רק שנה אחת.

לא ולא השיב להם רבם, הלא חובה גמורה מוטלת על כל אדם להשתדל ולא לסמוך על הנס, לכן אם היה יוסף מבקש משר

וביאר הרב זצ"ל, שלא אמר בן יוסף בלשון בקשה, רק אמר לו בגדר מגיד עתידות, שאמר לו מה שיהיה לעתיד, והשיבך על כנך והיית במדרגה גדולה כמקדם, אשר רק כי אם זכרתני אל פרעה, יפעלו דבריך אצלו ועשית נא עמדי חסד, ושוב אמר לו והזכרתני אל פרעה שכן יהיה לעתיד, שאתה תזכירני לפרעה והוצאתני מן הבית.

² כן מקשה בשם משמואל פרשת מקץ [שנה תרעז]: "ובעיקר הדבר שחושב זה לחטא, אינו מובן, הלא כך הוא מנהגו של עולם לעשות כל מה שבכחו של אדם ולא לסמוך על הנסים, אלא להשתדל ולהתפלל לה' שיצליח בהשתדלותו, ובספרי וברכך ה"א בכל אשר תעשה יכול אפי' יושב בטל ת"ל בכל אשר תעשה. ועוד אם הי' בהשתדלות זו חטא בצד מה, יש להבין דעתו של יוסף בזה במה שלא חשבו לחטא, שלא יתכן על איש מרכבה רם המעלה כמוהו שתהי' לו טעות בכגון זה אם נחשב להסרת בטחון אם לא".

המשקים רק פעם אחת או זכרתני או הזכרתני, לא היה נענש יוסף בכלל, רק כיון שאמר פעמים גם זכרתני וגם הזכרתני, היה בזה חריגה מחובת ההשתדלות, לכן נענש גם על המילה הראשונה.

חובת ההשתדלות חלה על כל אדם לפי מה שהוא

מהלך נוסף בסוגיה זו מובא בספר בית הלוי פרשת מקץ (פרק מא פס' א), תוכן דבריו שם, שההגדרה של ביטחון היא "השקטת רוחו ולבו, להשליך על ה' יהבו", וכיון שלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הביטחון הגמור, על כן הותר ההשתדלות, כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבוטח, וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק, כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה', וא"כ שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שווה בכל אדם, רק כל אחד לפי ערכו, דמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה, אזי מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור, כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הביטחון, כי הרבה להלוך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי שביטחונו עדיין קטן משל חברו, יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחברו עד שגם הוא יהיה יכול להשקיט רוחו ולבו לבטוח בה', ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי הנצרך, עונשו שמן השמים יוסיפו על הצטרכותו להשתדלות, ולא יזומן לו פרנסתו רק ע"י יגיעת בשר הדרך שבחר לו.

השתדלותו של יוסף היתה אומנם מזערית, אבל בייחס לדרגת הביטחון של יוסף, גם השתדלות כזו קטנה נחשבת היתה לחוסר ביטחון, ולכן הוא נענש על כך.

על מה נתבע על אסא המלך

בספר דברי הימים ב' (פרק יד) מסופר על אסא מלך יהודה שהיה מלך כשר, שבשנה השלושים ותשע למלכותו, הוא נחלה בחולי ברגליו, חולי שנקרא פדגרא³, מחולי זה הוא סבל עד יום מותו.

³ במסכת סנהדרין (מח:): מבואר שהייסורים בחולי זה הם קשים מאוד, החולה במחלה זו מרגיש כאילו דוקרים את בשרו במחט.

בנביא שם מובא עוד שהסיבה שאסא המלך לא נרפא מחולי זה, היה זה עונש על כך שבחוליו הוא לא דרש את ה' ובמקום זה הלך לבקש רפואה אצל הרופאים: "וגם בחוליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים".

על פניו נראה פשוט, שעיקר הטענה כלפי אסא המלך היתה רק על כך שהוא לא דרש את ה', ממלך צדיק כמותו היה מצופה שלפני שהוא הולך לדרוש ברופאים, שקודם יתפלל ויבקש רפואה מרופא כל בשר.

אבל על זה שדרש אסא המלך ברופאים, על כך אין סיבה לכעוס עליו, שכך למדו חז"ל במסכת בבא קמא (פה:): מהפסוק בספר שמות (פרק בא פסו' יט) "רק שבתו יתן ורפא ירפא" שנתנה רשות לרופא לרפא, מכאן שיש חובה על כל אחד לשמור את עצמו ולא לסמוך על הנס, ולכן אין שום חיסרון בכך שהלך אסא לדרוש ברופאים⁴

אלא שלפי זה צריך להבין, מה ראה הנביא להזכיר גם את העובדה שהלך אסא המלך לדרוש ברופאים, די היה לומר שבחלותו הוא לא דרש את ה', שזו התביעה עליו?

⁴ במסכת פסחים (פרק ד משנה ט) שאחד הדברים שעשה חזקיה המלך והודו לו שהוא גנז ספר רפואות, ובפירוש המשניות להרמב"ם מביא יש מפרשים שהסיבה שגנזו הוא משום שלא סמכו על ה'. והרמב"ם כותב שהפירוש הזה משובש, אם רעב האדם ופונה אל הלחם ואכלו האם נאמר שהסיר בטחונו בה', ודאי נודה לה' שהמציא לנו מה שהסיר הרעב ואחיה ואתקיים, כמו כן נודה לה' שהמציא תרופה המרפא מחלתי עיי"ש. גם בספר הקצרת כותב הרמב"ם: "החסיד השוטה המואס בעזרתו של רופא ונשען רק על עזרת ה' דומה לאיש רעב המואס מאכילת לחם ומקוה שה' ישמרנו וירפאנו מן המחלה הזאת הנקראת רעב" עכ"ל.

וזה לשון הרשב"א בתשובה [חלק א סימן תיג]: "ומי שהשיגו החולי אינו סומך על הנס שלא לשאול ברופאים ולהתעסק בדברים המועילים, בין בדברים הטבעיים בין בסגולות. והוא אמרו ורפא ירפא ואמרו ז"ל מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות. ואמרם נתנה רשות לומר שאין זה הפך מה שהזהירה התורה בהשגחה. ובגדר זה נכנסו כל דרכי הרפואות אפילו מה שמועיל בסגולה מן הסגולות בין בעצמים בין בדבורים".

[בפירוש האבן עזרא פרשת משפטים (פרק כא פסו' יט) כותב שהרשות שנתנה לרופאים לרפא היא רק המכות והפעעים שיראו בחוץ. אבל כל חלי שהוא בפנים בגוף, ביד השם לרפאתו. ומביא על כך האבן עזרא את מה שכתוב אצל אסא המלך, גם בחליו לא דרש את ה', כי אם ברופאים, כלומר שבחולי כמו שלו היה צריך אסא המלך לפנות רק אל ה' ולא לרופאים, והוא פנה רק לרופאים ולא אל ה', ועל כך היה על הכעס].

בספר נצח ישראל (פרק ל) כותב המהר"ל זצ"ל, שאף על גב שאמרו חכמים שניתן רשות לרופא לרפאות, מכל מקום ישים עיקר בטחונו בו יתברך.

ובפירוש אברבנאל לספר מלכים שם כותב הרב זצ"ל שאסא המלך לא נענש על עצם העובדה שהוא הלך לדרוש ברופאים, דבר זה הוא מותר ואפילו מצוה, התביעה עליו היתה על כך שהוא תלה את בטחונו בהם, במקום לראות בהם רק שליחים ולבטוח רק בה': "לפי ששם בשר זרועו ומן ה' סר לבו, ולזאת הסבה ג"כ חלה את רגליו" עיי"ש⁵.

ודבר זה מפורש בשו"ת הרשב"א [חלק א סימן תיג]: "ואם חל המקרה כחליים, מותר להתעסק ברפואות, ובלבד שיהא לבו לשמים, וידע שאמיתת הרפואה ממנו וידרשנו. ולא שיכוין שהכל

⁵ כעיי"ז כותב הרב עקידת יצחק [חלק הערות שער כו הערה א]: "ורק זה היה עון אסא המלך, כי בטח בחליו לבד ברופאים, ומן ה' סר לבו" עכ"ל.

כן כותב בחובות הלבבות [שער הבטחון פרק ד סוף פירוש החלק הראשון]: וכן נאמר בעניני הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה, ולהשתדל בהתמדת הבריאות אשר מטבען זה, ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצויה הבורא יתעלה (שמות כא יט): "ורפא ירפא" מבלי שיבטח על סיבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות, אלא [יאמין שהם] ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחוליו בסיבה ובלתי סיבה, כמו שנאמר (תהלים קז כ): "ישלח דברו וירפאם", וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא, כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלקים בחליו" עכ"ל.

תלוי בסם הפלוני וברפואת האישי הרופא, ומסיים הרשב"א "הוא אמרו באסא : "גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים" עכ"ל. הרי שביאר שחטאו של אסא המלך היה בכך שהוא לא שם מבטחו בה. [לפי זה ההבדל בין הבוטח למי שהוא חסר ביטחון הוא בתפיסה, גם המאמין כמו זה שאינו פועל ומשתדל במעשים, אומנם בשונה מאותו שאינו מאמין שמסתמך רק על השתדלות, המאמין רואה בה רק מילוי חובה גרידא, אבל הסתמכותו ובטחונו הם אך ורק על הקדוש ברוך הוא, ברור לו שלולא רצון ה', כל מה שעשה ופעל לא יעילו כלום לשנות את המצב].

מה לרופא בבית עושה רצון ה'

אכן בפירוש הרמב"ן ז"ל לספר ויקרא (פרק כו פסוק יא) כותב : "והכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג עניינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר : "כי אני ה' רופאך", וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עוון שיחלו, לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כעניין חזקיהו בחלותו, ואמר הכתוב : "גם בחוליו לא דרש את ה' כי ברופאים", ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם : אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח : "וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך", והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה, להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו ברכות (סד.) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתה לא קרא⁶.

⁶ ועיי' בשו"ת אבני נזר [חלק חושן משפט סימן קצג] שדן בסוף התשובה אם מותר לחולה שלא לשאול ברופא וכתב "לפע"ד כיון שנראה בחוש שהרופאים מועדין

הרמב"ן שם מאריך לבאר את דרשת חז"ל: "ורפא ירפא, מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות", שלא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות, כי נהג ברפואות, והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו עכ"ל.

עכ"פ מבואר בדברי הרמב"ן, שגם פעולה שאצל המון העם נחשבת כהשתדלות, לגבי אדם מרומם היא נידונת כחוסר ביטחון, ולכן אסא המלך שהיה צדיק, והגיע לדרגות גבוהות ביטחון בה, לגביו גם ללכת לרופא מתפרש כחוסר ביטחון: כדברי הרמב"ן: ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם".⁷

לכן היתה תביעה על יוסף, כמי שהיה אחוז במידת הביטחון, גם פעולה קטנה ככל שתהא מצידו, נחשבת לגביו סתירה לחובת הביטחון, לכן נענש יוסף בכך הוסיפו לו שנתיים ימים על השתדלותו כאמור.

הסבר החזון איש זצ"ל

לקלקל, יוכל לבטוח בהש"י כדי שלא להכניס עצמו לסכנת נפשות במעשה. וגם שלענין זה מקרי צדיק שבוטח בהש"י. וגם כי מפשט דברי הרמב"ן נראה שכל אדם שאינו עוסק ברפואות ובוטח בהש"י מקרי צדיק לענין זה. ולכל אדם יש רשות ומצוה לעשות כן.

⁷ בספר הגאון החסיד מוילנא (עמוד קפה) מובא שפעם חלה הגר"א זצ"ל והזקק לרופא, בני המשפחה הזמינו רופא גוי לביתו שלא בידיעתו, כאשר הגיע הרופא הגר"א לא הסכים בשום פנים ואופן שהוא יכנס אליו, הרופא שאל את הגר"א למה הוא כועס על כך שהזמינו אותו, לשם מה נבראו הרופאים בעולם שאל? ענה הגר"א זצ"ל בשאלה "ובשביל מה נבראו חזירים בעולם?" בשביל מי שאוכלים אותם השיב הרופא, גם רופאים נבראו בשביל מי שאוכל אותן השיב הגר"א.

גם החזון איש בספר אמונה ובטחון [פרק ב אות ו] נדרש לסוגיה זו, גם הוא מתייחס לביקורת הנמצאת בחז"ל על אופן התנהגותו של יוסף הצדיק, לכאורה הוא כפי המתחייב.

החזו"א מסביר שלפעמים הביטחון מתנגד להשתדלות ואוסר אמצעים מיוחדים. ולכן נתחייבנו לדון במחשבתנו כל פעולה טרם עשייתה אם היא מוסכמת ממידת הביטחון.

למשל אין לפעול בהשתדלות באמצעים האסורים על פי ההלכה, כגון עושק או גזל ושאר איסורים, אלה אינם יכולים להיכלל במסגרת חובת ההשתדלות.

באותה מידה מחדש החזון איש זצ"ל אין לפעול במהלך ההשתדלות, במעשה שאין בהם שום תועלת לטובת הענין, אדרבא מעשים מעין אלה מעידים על יאוש ואובדן עשתונות, והם מהווים סתירה למידת הביטחון.

בהשתדלותו של יוסף הצדיק לבקש משר המשקים להזכירו כותב החזו"א זצ"ל, היתה נראה כחיסרון במידת הביטחון של יוסף, וזה מסביר החזו"א זצ"ל: בהיות שלפי תכונת הרהבים אין בטבעו לזכור ולהיטיב, אין ראוי המעשה הזה רק מתוך יאוש, והמיואש עושה כל מה שיכול אף דברים הרחוקים מכל תועלת. אבל אין לבוטח לעשות כמו אלה, ואין פעולה זו מפעולות החובה, ויש במעשה זה כעין זריית אבק על זוהר האמונה ובטחון, ואחרי שאינה חובה היא אסורה.

כוונת חז"ל בביקורת שלהם על יוסף כותב החזו"א זצ"ל, היתה על הפעולה ולא על מדת הביטחון של יוסף חלילה. וידע יוסף שאין עזר מבן אדם בלתי מיד ד' לבד, אבל מה שחייב עצמו לשאול משר המשקים לא הי' לפי קבלת חז"ל דין אמת, אלא לא הי' לו לפנות אל רהבים עכ"ל.

והיה ה' מבטחו

"אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים..." (במדרש שם)

דברי המדרש שהסיבה שהתווספו ליוסף עוד שנתיים בבית הסוהר היא משום שביקש משר המשקים להזכירו אצל פרעה, אינם עולים בקנה אחד עם הנאמר בתחילתו: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף", דברי המדרש כאן הם בבחינת מעשה ולסתור ?

"ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו"

(ירמיהו פרק יז פסוק ז)

דברי הנביא לכאורה צריכים ביאור, שכן לאחר שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה', א"כ ממלא ידעינן שהיה ה' מבטחו, ומדוע חזר ואמר והיה ה' מבטחו ?

עם דברינו נראה, שבא הפסוק לומר, שמעלת האדם הבוטח באמת היא, שעל אף שהותר לו לעסוק בכל מיני השתדלויות ולא לסמוך על הנס, מכל מקום גם בעשותו אותם עיקר מבטחו צריך להיות רק בה' לבדו, וכדברי החובות הלבבות בשער הבטחון (פרק ד): "כי הבוטח באלהים, ואם יתעסק בסיבות, לא יסמוך בלבו עליהן ולא יקוה מהן תועלת ולא נזק, מבלי רצון האל. אך מתעסק בהן לבחור בעבודת הבורא, אשר ציוה להתעסק בעולם ליישבו..." וזהו שאמר והיה ה' מבטחו, היינו שעיקר מבטחו שאכן ישיג את הנצרך לו הוא לא בהסתמך על השתדלותו אלא רק על ה' לבדו.

השנתיים שהתווספו ליוסף היו ניסיון ולא עונש

מעתה אפשר, שיוסף אכן עשה כדין במה שביקש משר המשקים להזכירו אצל פרעה, מצות הביטחון כפי שמבואר בדברי חז"ל אינה אומרת להסתמך על הנס, על הבוטח מוטלת חובה ומצוה להשתדל

עבור צרכיו, רק שאין לו את הצלחתו בהשתדלות שעשה, אלא רק בה' לבדו.

זוהי כוונת חז"ל במדרש "ולא פנה אל הרהבים", כלפי חוץ יוסף כן פנה יוסף לשר המשקים וביקש ממנו להזכירו אל פרעה, אומנם במחשבתו לא תלה יוסף ולו לרגע אחד תקוה שתהא הצלתו מהם או בגללם, כל בטחונו היה אך ורק בה' לבדו, הוא ורק הוא זה שיוציהאו מבית האסורים.

כן כותב השפת אמת זצ"ל (ליקוטים פרשת מקץ): "דזה עיקר הרבותא, שאפילו כשנראה לו דרך הצלה על ידי רהבים כמו שכתוב כי אם זכרתני, שהי' יודע יוסף שעל ידי זה יהי' לו הגאולה, אף על פי כן לא פנה אל רהבים, שהרי נשתהא עוד ב' שנים ולא עשה פעולה להזכיר את שר המשקים הבטחתו, שהרי כתוב וישכחהו, משמע שאם הי' זוכר בו הי' מזכירו אל פרעה, הרי שאף על פי שאמר זכרתני הי' רק מפני שהי' נראה לו שכך הרצון בשמים אבל לא הזכירו עוד" עכ"ל.

ומעתה אפשר [עי' בשפת אמת שם] שאותם שנתיים שהתווספו ליוסף בבית האסורים לא היו עונש, אותם שנתיים היו עבור יוסף ניסיון, באותם שנים הוא נבחן עד כמה איתן בטחונו בה', האם במשך השנתיים לא יתייאש ח"ו ויתלה תקוה בשר המשקים, ואכן שנתיים שלימות ישב יוסף וציפה לישועת ה' שיוציהאו מבית האסורים, ובכל השנתיים ימים שם מבטחו בה' ולא פנה אל הרהבים.

